

de sprejemajo, vendar se je ne morejo otresti, dokler se politično ne stabilizirajo in ekonomsko razvijejo. Utemeljeno se zastavlja vprašanje o vlogi Slovenije kot zaježitvenem območju pred migracijskimi pritiski z Vzhoda in še posebej iz nemirnega področja nekdanje Jugoslavije ter o njeni migracijski politiki, usmerjeni v preseganje gornje vloge.

7. Pri reševanju begunskih problemov se dve načeli kažeta kot temeljni: reševanje na mednarodni ravni in usmeritev na preprečitev, odpravljanje vzrokov begunstva. V zvezi s tem je toliko večja osuplost nad neučinkovitostjo mednarodnih organizacij in medlimi pritiski svetovne javnosti o dokončanju nasilja v BiH. Zamišl o repatriaciji beguncev iz BiH je sprejemljiva, hkrati pa dvomljiva, kar narekuje pospešitev priprav, povezanih s pojavi trajnejšega azila in težavnih prilagojevalnih procesov beguncev iz BiH, ki prihajajo iz manj razvitih okolij in so pripadniki islamske kulture. V začetnih fazah prilagajanja potrebujejo begunci vsestransko strokovno pomoč, da se toliko usposobijo in aktivirajo, da so sposobni postaviti se na lastne noge. Trajnejšim beguncem je treba omogočiti, da ohranijo svojo identiteto in kulturo. Ne nazadnje ni mogoče prezreti zahteve po trajnejši mobilizaciji družbe zatočišča beguncev, usmerjeni v reševanje begunskih problemov.

HANNO HARDT*

Begunci in kulturološke študije

Problem beguncev v Sloveniji zastavlja spekter družbenih in kulturnih sprememb in obenem načenja vrsto spornih vprašanj o nacionalizmu in kulturni avtonomiji. Tudi v Sloveniji se podobno kot drugje po Evropi po padcu komunističnih režimov gibanje za nacionalno in kulturno identiteto ter premik od javne k individualni odgovornosti kot operacionalizaciji individualizma zastavljata kot prednostna naloga v politiki.

Proučevanje vpliva, ki ga ima prihod beguncev v Slovenijo, lahko odkrije okoliščine, v katerih se slovenska družba srečuje s svojo lastno družbenopolitično identiteto, in način, kako definira sebi lasten način življenja.

Prihod beguncev v Slovenijo je povzročil javne in privatne bojazni v zvezi z zmožnostjo absorbirati veliko število ljudi v slovenski politični in gospodarski sistem, ki je že od uspele osamosvojitve pod hudimi pritiski. Čeprav je bila prisotnost neslovenske delovne sile v Sloveniji vsaj od šestdesetih let naprej realnost in vsakodnevna praksa, pa je bila nacionalna nestrpnost bolj ali manj zastrta in potisnjena v ozadje scene, ki sta jo označevali polna zaposlenost, pa tudi vloga nosilke progresivne in prosvetljene družbe, ki si jo je Slovenija nadela v jugoslovanski federaciji. Danes so v slovenski postosamosvojitveni družbi vsi nacionalistični predsodki in sovražnosti našli plodna tla za razvoj. Razlogi za to je v glavnem nezaposlenost, politična nestabilnost in stalna negotovost glede prihodnje uspešnosti gospodarstva, pa tudi način, kako uradna politika obvladuje in nadzoruje pritok beguncev v Slovenijo.

* Dr. Hanno Hardt je profesor na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani in profesor novinarstva na univerzi v Iowi.

Proučevanje teh procesov v Sloveniji je pomembno še posebej zato, ker je prihod beguncev že začel spreminjati podobo te družbe: na ljubljanskih ulicah, na primer, je postala doslej prikrita revščina vidna in očitna. Slovenci se vsak dan znova srečujejo z nevarnostjo družbenih, kulturnih in gospodarskih sprememb pod pogoji, ki jih niso sami ustvarili.

Reakcije javnosti, ki segajo od sočutja do zavrnitve, razkrivajo iskanje narodne in kulturne identitete z vidika mednarodnega priznanja slovenske suverenosti. Mednarodno priznanje Slovenije sproža sprostitev pomembne zasebne gospodarske moči, ki je že na prvi pogled vidna v poudarjeni potrošniški kulturi dragih osebnih avtomobilov, oblačil, zidanja novih hiš in v nakupih precenjenih stanovanjskih površin, še posebej v Ljubljani. Priznanje je še utrdilo pri Slovencih že obstoječo kulturo zasebnega podjetništva in pospešilo tisti tip individualizma, ki je bil značilen za rast zahodnoevropskih družb po drugi svetovni vojni. Vse to že napoveduje slovensko pripravljenost prevzeti potrošništvo kot pogoj vsakdanjega življenja in obenem že označuje marginalizacijo skupnih družbenih odgovornosti in fragmentiranje za skupnost pomembnih javnih zadev.

Definiciji posameznika kot potrošnika sledi takojšnje spoznanje o gospodarski odvisnosti. Vprašanja varnosti zaposlitve, družbenega blagostanja in nepredvidljivosti kapitalističnega sistema, ki je sicer radodaren z obeti, obenem pa zahteven glede družbenih, gospodarskih in političnih sprememb, postanejo občutljiv predmet preverjanj. Posledica tega je tudi vedno bolj prisotna zavest, da so »drugi«, t. j. outsiderji, tuji ali sezonski delavci, le ekonomska (in torej politična) aktiva in pasiva v svetu zasebnih interesov.

Problem beguncev v Sloveniji je tudi kulturni in komunikološki problem, ki zadeva najrazličnejše probleme jezika, skupnosti in narodne avtonomije.

Proučevanje slovenske kulture v tem trenutku morda lahko že zdaj odkrije pomemben odmik od prej velikih družbenih sprememb. Slovenija, ki ji je med bojem za nacionalno neodvisnost uspelo ohraniti svojo teritorialno celovitost, se danes srečuje z nepričakovanim problemom ohranjanja kulturnega in jezikovnega teritorija, ki ga načenja naraščajoča množica beguncev iz nekdanje Jugoslavije. Gre za popolnoma drugačen pojav od znanega in ustaljenega pojava kulturnih manjšin, kot so v Sloveniji živeči Italijani in Madžari, ki jim večinski narod priznava pravice in jih v glavnem ne vznemirja. Novi prišleki so se znašli v izredno težkem položaju; kljub temu da so bili v prejšnjih desetletjih v najboljšem primeru prepoznani za prišleke in neznance, so danes v Sloveniji postali tujci. Pozdravijo jih v slovenščini, ki je zanje postala jezik avtoritete; omejujejo jih s pravnimi opredelitvami uradnega statusa beguncev; njihova kulturna identiteta, ki je nekoč veljala za konstruktivno in morda celo za zanimivo eksotiko, predvsem pa znotraj jugoslovanske skupnosti za sprejemljivo, je dobila negativni predznak in velja za destruktivni vdor v slovensko etnično čistost.

Odziv na priseljevanje beguncev v Slovenijo je ne glede na uradno politično urejanje kriznega položaja zgodba o osebnih razodetjih. Ta zgodba kaže podobo družbe, ki je zaradi nedavnih zgodovinskih kulturnih izkušenj razklana na eni strani med izraze vere v vrednote kulturnega pluralizma, neposredno povezane s kulturno-zgodovinskimi razmerami v nekdanji Jugoslaviji, in na drugi strani med pred kratkim pridobljenim odnosom do nacionalizma in kulturne čistosti, ki črpata iz moči slovenske neodvisnosti kot kulturne, politične in ekonomske sile. Vendar pa se v trenutku, ko postanejo vprašanja beguncev bolj gospodarska kot humanitarna ali bolj politična kot kulturna, soočamo z redefinicijo posameznikov kot objektov in s tem dopustimo, da nam tak nehuman pristop zamegli oči pred

resničnostjo osebne in/ali javne podpore kulturnemu pluralizmu v nekdanji zvezni državi Jugoslaviji, k mnogo bolj tradicionalnemu, če ne celo provincialnemu pogledu na probleme priseljevanja, azila ali razseljenosti v zvezi z rasnimi, etničnimi ali verskimi manjšinami. Kulturno-komunikološki raziskovalni projekt ne bi smel zaobjeti samo proučevanja trenutnega razpoloženja ali le tekočih, v javnosti izraženih vzorcev osebnega vedenja posameznikov, skupin in političnih strank. Projekt bi se moral lotiti pretresa kulturnega pluralizma slovenske družbe od začetkov dvajsetega stoletja, ko so spremembe državnih meja vplivale na spremenjeno opredelitev slovenstva in njegovih zgodovinsko določenih fizičnih in ideoloških sestavin v katerem koli zgodovinskem trenutku.

Zdi se, da se Slovenija v bistvu še vedno srečuje s problemi obmejne družbe: problemi narodnosti in migracij še vedno izzivajo njene preobčutljive prebivalce. Obmejne družbe se že po definiciji kar naprej srečujejo s problemom kulturne (in politične) identitete, ker so ves čas pod pritiskom, da bi se prilagodile tujim, zunanjim opredelitvam svoje eksistence. Ranljive so za zamejske ideje in za tuje ideologije in se včasih ne morejo upreti nezaželenim spremembam. V Sloveniji je v takšnih okoliščinah jezik prevzel vlogo posvečenega teritorija, ki ga je bilo v zgodovini treba braniti in varovati pred inovacijami in spremembami. Različni izrazi kulturne ustvarjalnosti, od umetnosti do folklore, so narodu zagotavljali zgodovinsko zatočišče in obrambo. Posledica tega je, da postane vsakršno sprejemanje novih kulturnih ali političnih idej vprašanje ohranjanja integritete in čistosti same ideje slovenske skupnosti.

Prisotnost množice razseljenih oseb, katerih jezik, način življenja in kulturne vrednote so tako pomembno drugačne od slovenske izkušnje, pomeni prvič v novejši zgodovini slovenske družbe resnično nevarnost diskriminacije in, v končni fazi, pred uporabo nasilja za urejanje osebnih in javnih nestrpnosti in sovraštva.

Vsako proučevanje izražanja v kulturi in politiki mora vključevati medijsko pokrivanje problematike, to je razsežnost javnega zaznavanja begunske krize v slovenskem družbenem in političnem diskurzu. Raziskovalni projekt mora potencirati ideološko kritiko javnega komuniciranja in poudariti ne le kolikosti in kakovosti medijskega pokrivanja, ampak predvsem vidike prikrivanja ali brisanja vsebine, pa tudi proces razumevanja sporočil pri uporabnikih.

Pravzaprav bi lahko spoznali veliko novega o vlogi, ki jo mediji igrajo pri posredovanju ne samo podobe tragične begunske eksistence v Sloveniji, ampak tudi konteksta za razumevanje te krize, kot nam ga ponujajo mediji, in za morebitno krepitev že obstoječih predsodkov in pristranskosti. Slovenci v tem trenutku kot aktivni opazovalci begunske krize znotraj »moje dežele« živijo razpeti med osebnimi srečanji z begunci in medijskimi reprezentacijami svojih izkušenj. Ujeti so tudi med svoje tradicionalne zgodovinsko utemeljene reakcije na zunanje pritiske in tuje vplive na eni strani in na drugi strani med željo prilagoditi se porajajočemu novemu razumevanju demokratične prakse glede manjšin in migracij, prakse, ki izraža politično odločanje znotraj širšega evropskega prostora. K temu je treba še dodati, da se je v boju za neodvisnost Slovenija z Evropo povezala politično in gospodarsko, kar pomeni še dodaten proces odpiranja proti kulturnim in družbenim vplivom od zunaj. Oba, prihod beguncev in obrat v Evropo, bistveno vplivata na slovenske občutke in nove izkušnje in zahtevata jasno izraženo stališče do vprašanja kulturne identitete.

Mediji igrajo ključno vlogo pri interpretaciji političnih in družbenih dogodkov, ker kažejo poskuse soočanja s pritokom različnih novih idej in drugačnih

življenjskih modelov, pri tem pa delujejo znotraj jezika in kulture, ki se po tradiciji upira posegom v svoj teritorij in etnično čistost.

Rezultat proučevanja uporabe in izkoriščanja medijev v zvezi z begunskim problemom lahko privede do novih spoznanj o vlogi sredstev množičnega obveščanja pri oblikovanju skupne narodove izkušnje. Pri tem pa je prav tako pomembno identificirati in locirati glasove, ki govorijo o spremembah, in vključiti tudi poglede manjšine in tistih, ki načenjajo vprašanja družbene in kulturne enakosti in pravičnosti nasproti evropskim povezovalnim procesom in mednarodnega sodelovanja.

Sedanji trenutek je pravi in odločilen za proučitev navedenih vprašanj. Porajajoče se gospodarske težave v Sloveniji in občutki resigniranosti, posebej še med ekonomsko deprivilegiranimi skupinami, ki najbolj občutijo nezaposlenost in inflacijo, lahko zlahka privedejo do tega, da bodo outsiderji, v tem primeru begunci, postali lahka tarča za tiste, ki iščejo grešne kozle. Zgodi se lahko, da prve žrtve neodvisnosti v Sloveniji ne bodo novopečeni ljubljanski podjetniki, ampak razlaščenci v begunskih centrih po »moji deželi«.

Prevedla: Vida Zei